

πων, περικαλλοῦς χρηματιστηρίου, θεάτρων, θριαμβευτικῶν ἀφίδων, διὰ λαμπρῶν περιπότων καὶ γλοερῶν δασῶν.

Τὴν βιομήχανίαν τῶν ἐπίσης ἀνέπτυξαν εἰς μέγιστον βαθμὸν· ἐκεῖ ὑπάρχουσι τὰ πεφημισμένα σαπωνοποιεῖα τῆς Γαλλίας, τὰ παμμέγιστα σακχαροποιεῖα, τὰ πλούσια ἐργαστάσια τοῦ θείου καὶ σιδήρου καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀτινα διαφεύγουσι τοῦ θέματος μου.

Ἡ πρώτην πτωχὴ καὶ μικρὰ Μασσαλία εἶναι σήμερον ἡ δευτέρα μεγαλούπολις τῆς Γαλλίας ὑφ' ἄλλας τὰς ἐπόψεις καὶ ἡ ἐπιρροή της ἐπενεργεῖ καὶ ἐφ' ὄλων τῶν παραλίων πόλεων τῆς Μεσογείου.

Ἄλλα καὶ ἄνδρες μεγάλοι ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῶν. Αὐτῆς τέχνα εἰσὶν οἱ Duflet, Puget, Mascaron, Dumarchais, Raybaud καὶ αὐτὴν ἔχει πατρίδα καὶ ὁ μέγας Θιέσοος. Ἐκ Μασσαλίας κατὰγονται πλεῖστοι διαπρέποντες σήμερον ἐν τῷ συγχρόνῳ φιλολογίᾳ καὶ ἐκεῖ ἐνεπνεύσθη ὁ ἔξοχος προβηγκιανὸς ποιητὴς Μιστράλ.

Περαιῶντες δὲ τὸν λόγον προσθέτομεν ὅτι ἐν αὐτῇ φιλοξενουῦνται σήμερον πλεῖστοι εὐκατάστατοι καὶ διακεκριμένοι ὁμόγενεῖς μας τιμῶντες τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ καταστήσαντες αὐτό, διὰ τῆς ἀξιοπρεπεύς καὶ ἐντίμου διαβιώσεώς των, σεβαστὸν καὶ ἀγαπητόν.

N. F. Μαντζαβίνος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΠΑΤΡΩΝ¹

Αὕτη ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἀρτιφανοῦς φιλοπανήματος τοῦ ἐν λογίοις διδάκτορος τοῦ δικαίου κ. Σ. Ν. Θωμοπούλου. Ἡ ὅλη συγγραφή (πλὴν τοῦ προτεταγμένου προλόγου ἀπὸ σελ. ε—ζ καὶ τοῦ εἰσαγωγικοῦ ἀρθροῦ, αὐτὴ ἡ ἐπιγραφή ὑπερὶ Ἀχαΐας καθόλου» ἐκ σελ. 9—14) διαίρεται εἰς πέντε μέρη, ὧν τὸ μὲν Α' περιέχει κεφάλαια εἰς ἀπὸ σελ. 15—108· τὸ δὲ Β' κεφάλαια πέντε ἐκ σελ. 109—166· τὸ δὲ Γ' κεφάλαια ὀκτώ ἀπὸ σελ. 166—260· τὸ Δ' κεφάλαια τρία ἐκ σελ. 261—347 καὶ τὸ Ε' καὶ τελευταῖον περιλαμβάνει κεφάλαια τρία

¹ Ὑπὸ Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου διδάκτορος τὰ νομικά καὶ δικηγόρου. Ἐν Ἀθήναις. 1888.

ἀπὸ σελ. 344—429. Ὁ νεαρὸς λοιπὸν συγγραφεὺς, καθάπερ τὸ ἔργον αὐτοῦ τεκμηριοῖ, ἐπεδόθη εἰς μακρὰς μελέτας διαφόρων περὶ Ἀχαΐας καὶ Πατρῶν συγγραμμάτων, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς περιηγητικῆς συγγραφῆς τοῦ γάλλου προξένου Πουκεβίλ *Voyage dans la Grèce*, Paris 1820. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ ἐξυδερκῆς συγγραφεὺς οὐδὲ τὸ παράπαν ἀκολουθεῖ τῷ Πουκεβίλ κατὰ τὸ πασιθρύλητον ἐκεῖνο *ad verba magistri jurari*, ἀλλ' ἔχων ἰδίαν γνώμην¹, διαφερόντως δ' ἐπὶ τῶν τοπογραφικῶν ζητημάτων αὐτὸς δὴ καὶ ὡς Πάτριεὺς ἐκ πατρίου ζήλου ὀρμώμενος ἐπεσκόπησε τὰς τοποθεσίας ἀκριβέστερον παντὸς ἀλλοδαποῦ. Ὅθεν κεκτημένος ἰδίαν γνώμην οὐδὲν ἀπαδέχεται ἀταλαιπώρως, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν ζητημάτων ὑποβάλλων ὑπὸ τὴν λυδίαν λίθον τῆς κριτικῆς αὐτὸς μὲν ἀναδείκνυται διψήτωρ κατὰ τὴν εὐρείαν τοῦ ὄρου ἔννοιαν, τὸ δ' ἔργον αὐτοῦ ἀποβαίνει ὁ ἀσφαλέστερος συνέκδημος τοῖς περὶ τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν Ἀχαΐας καὶ Πατρῶν διατρίβουσιν. Ἄσικνος δὲ καὶ φιλαλήθης ἀνεδίφησε καὶ βιβλία καὶ περιοδικὰ καὶ διαφόρων ἐποχῶν ἐφημερίδας ἐν' ἀποκαλύψει ὅ,τιδὴποτε συντελεῖ πρὸς τὸν συγγραφικὸν σκοπὸν καὶ οὕτω δὴ περισυνήγαγεν ὕλικόν, ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἐν ἐπιγενεστέροις καιροῖς πρὸς ἐξακρίβωσιν παρὰ σοφῶν Ἑλλήνων καὶ διαπρεπῶν ἀλλοδαπῶν. Καί πως δὲ φιλοσόφως τὴν ἱστορίαν μελετῶν ἀπαπειράται ὅπως συναρμολογῇ αἰτία καὶ αἰτιατὰ τῶν γεγονότων, ὡς λ. χ. ἐν σελίδι 208 ὄντως ἀξιωμακρόνως ἀποβαίνει τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ συγγραφέως πνεῦμα, ἐνθα ἐπόμενος τῇ κρίσει τοῦ τε σοφοῦ Πλουτάρχου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ προσεπάγει τὰδε φεῦγε πολέμιον καὶ τύραννον δανειστήν, οὐ γῆν αἰτοῦντα καὶ ὕδωρ, ὡς ὁ Μῆδος, ἀλλὰ τῆς ἐλευθερίας ἀπτόμενον καὶ προσγράφοντα τὴν ἐπιτιμίαν· κἂν μὴ διδῶς, ἐνοχλοῦντα· κἂν ἔχῃς, μὴ λαμβάνοντα· κἂν πωλῆς ἐπευωνίζοντα· κἂν μὴ πωλῆς ἀναγκάζοντα· κἂν δικάζῃς ἐντυγχάνοντα· κἂν ὀμώσῃς ἐπιτάττοντα· κἂν βαθίζῃς ἐπὶ θύραν ἀποκλείοντα· κἂν οἴκοι μένης ἐπισταθμεύοντα καὶ θυροκοποῦντα». Καὶ καθόλου ἐν πάσῃ τῇ προειρημένῃ σελίδι φιλοσοφεῖ. Ἐν σελίδι 211 ἐκτίθησι τὸν τρόπον τῆς ἐξαλείψεως τῶν θρησκευτικῶν ἀρχαιοτήτων μετ' εὐθυκρισίας καὶ ἀποστραφῆς πρὸς τὰς προλήψεις καὶ τὰς δεισιδαιμονίας καὶ πρὸς τὴν κακῶς ἐννοουμένην εὐλάβειαν. » Ὁ πορθημεὺς Χάρων, λέγει, ναυαγεῖ πρὸ τῆς θεᾶς τῶν ἀφιλοκερδῶν ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ, ὁ δὲ χαμαιζήλος καὶ φιλογένης Ζεὺς

¹ Πολλοῦ μάλιστα ἀνασκευάζει καὶ διορθοῖ τὸν Πουκεβίλ.

παρέρχεται αντικαθιστάμενος ὑπὸ τῶν σώφρονος τῶν χριστιανῶν Θεοῦ. Δὴλον ἔστι ὁ χριστιανισμὸς ἤγειρε τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἄλλοτε τερπόμενου εἰς τερατώδη καὶ σκληρότατα θεάματα. Ἐνίοτε δὲ φιλοτιμεῖται ὅπως καὶ ἐξ ὑποδεστέρων βοηθημάτων πορίζεται καὶ μικρὸν τι ὄφελος, ὡς ἐν παραδείγματι ἐν σελ. 222—236. Ἐν σελ. 223 ἱστορεῖ ὅτι οἱ Ἄβαροι ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν μοῖρα αὐτῶν τῷ 587, ἢ 588 προήλασε διὰ τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ Στερεῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκατέστη ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τῆς Λακωνίας μέρους καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ Ταυγέτου¹. Ὁμολογητέον ἐν τούτοις ὅτι ὁ νεαρὸς συγγραφεὺς ἐμφορεῖται φλογερᾶς φιλοπατρίας καὶ τεκμήριον τῆς εὐγανοῦς αὐτοῦ προαιρέσεως δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐν σελίδι 253 κ. εἰ «Εἶθε αἱ Παῖτραι νὰ φθάσωσι τὸ μαγικεῖον τῆς ἐποχῆς ταύτης, κατὰ τὴν βιομηχανίαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πληθυσμὸν ἄλλ' ὡς βαίνομαι δυστυχῶς τὰ τε κοινὰ καὶ ἐγχώρια πράγματα, δὲν εἶναι ἐγγὺς ἢ εὐτυχῆς αὕτη ἡμέρα· τοῦλάχιστον οἱ δισεγγοναὶ ἡμῶν τῶν νεωτέρων θὰ ἴδωσι ταύτην, ὅτε φεῦ! ψυχρὰ ἢ πέτρα τοῦ τάφου θὰ καλύπτῃ πάντας ἡμᾶς, καὶ σημῦδαι διπῆχεις θὰ ἔχουσι βλαστήσῃ ἐπὶ τοῦ σοροῦ ἡμῶν. Εὐχόμεθα ταῦτα τοῖς δισεγγόνοις ἡμῶν, καὶ θὰ τὸ ἴδωσιν, ἂν κατὰ διαδοχὴν ἀναδείκνυνται ἀρχόντες τοῦ δήμου ἀνδρες χρηστοί, λόγοιοι καὶ βέλται, μεριμνῶντες περὶ τῶν κοινῶν καὶ περὶ τῶν ἰδίων, καὶ εἰς οὐς συνιστῶμεν τὴν κατ' ἐπανάλληψιν ἀνάγνωσιν τῆς παρῴσης πραγματείας, ὅπως ἀναμιμνήσκωνται ὁποίας πάλεως γίνονται ἀρχόντες καὶ ποίων ἐναρέτων ἀνδρῶν διαδοχοί». Ἐν σελ. 227 καὶ 267 ἐπιφέρει ἐτυμολογικὰς κρίσεις. Ἐν σελ. 270 ἀφηγεῖται ἐν πλάτει καὶ μετὰ χάριτος πῶς διήλθεν ἀβλαβῶς τοῖς Ἑλλησιν ἡ φραγκικὴ δυναστεία μὴ ἀπολιπούσα μηδὲ ἔχνος τῶν τοῦ ἱσποτισμοῦ ἠθῶν. Ἐν σελ. 280 ἐγκωμιάζων τὴν θρησκείαν ἀποφαίνεται ὅτι μεγάλην σημαντικότητα ἔχει ἡ θρησκεία καὶ ἀποτελεῖ σπουδαῖον μέρος τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως. Αὕτη προεφύλαξεν αὐτοὺς διὰ τὴν τῶν τελετῶν καὶ τῆς γλώσσης ἀπὸ πάσης συγχωνεύσεως μετὰ τῶν κατακτητῶν Βουργουνδίων, Καταλάνων, Γενουησίων, Ἑνετῶν καὶ Τούρκων. Τὸ πανελλήνιον αὐτὸ αἶσθημα οὐδέποτε θέλει ἐξασθενῶθῃ, ἀλλὰ θέλει τηρηθῆ ἀμετάβλητον καὶ ἀκμάζον χειραγωγῶν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ἐντελῆ αὐτοῦ καταρτισμὸν. Ὡραία ὄντως καὶ θαυμασία κρίσις μάλιστα παρὰ νεαροῦ συγγραφέως! Διότι, ὡς γνωστόν, πολλοὶ ἀπεπειράθησαν προσηλυτισμοῦ, ἀλλ' οὐ-

¹ Ὅπερ ὁμοίως ὑπὸ τινῶν τῶν ἱστοριογράφων διαμφισβητεῖται.

δὲν κατώρθωσαν. Ἐν σελ. 371 ἐκτίθεται ἡ δολία, μακιαβελικὴ καὶ τραχυτάτη πολιτικὴ ἢ διέπουσα τὸ πνεῦμα τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας κατὰ τῶν ἀτυχῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου. Ἐν σελ. 379 μετὰ σθένους ὑπερκασιζει τὰ ἐλαττώματα, τὰ ἀδίκως τοῖς Πελοποννησίοις ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν «ποῖαν ἐνεργητικότητά ὠφελον νὰ ἐπιδείξωσιν οἱ Πελοποννήσιοι, ἀφ' οὗ ἐκ τῶν προτέρων ἐγνώριζον τὴν ἀπληστίαν τῶν πρεβεδούρων καὶ τόσων ἄλλων λιμηρῶν τιτλοφόρων, οἵτινες ὡς Ἄρπυιαι κατεβρόχθιζον πᾶν ὅ,τι διὰ τοῦ ἰδρωτός του ὁ ἀτυχῆς τῆς Πελοποννήσου λαὸς παρῆγε; Παρεκτός τούτου περιέχει ἡ βιβλίος καὶ μακρὰν σειράν νομισματικὴν καὶ ὕλην ἐπιγραφικὴν λόγου ἀξίαν. Ἐκάνθει δὲ δι' ὅλης τῆς συγγραφῆς σαφήνεια, ὅπερ κρίνεται ἡ ἀρετὴ παντός λόγου, καὶ ζωηρὰ αἰσθήσεις τῶν ιστοροῦμένων μηδὲ τὸ παράπαν παραβλάπτουσα τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων.

Περαινεῖ δὲ τὸ ὅλον ἔργον ὁ συγγραφεὺς διὰ τοῦ ἐνθουσιαστικῆς ἐπιλόγου ὅτι τὸ σωτήριον ἔτος 1821 συνδέεται ἀναποσπᾶστως μετὰ τῆς ἡρωικῆς πόλεως τῶν Πατρῶν καὶ ἀποτελεῖ δικαίως τὰς λαμπρότερας σελίδας τῆς ἱστορίας αὐτῆς.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς σχολικὰς διακοπὰς τοῦ 1888.

N. Πετροῦς.

ΑΙ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΣΥΡΟΥ ΤΩ 1834

Ἐκ τῶν ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ «Παρνασσῶ» (τόμος IB' σ. 253) δημοσιευθέντων ἐγγράφων ἐμφαίνεται ὅτι τὰ μαθήματα τοῦ Γυμνασίου Συρού ἤρξαντο (ὑπὸ γυμνασιάρχην τὸν ἀείμνηστον Νεόφυτον Βάμβαν) τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1833. Ἐκ τῶν παρ' ἐμοὶ δ' εὐρισκομένων ἐξῆς ἐγγράφων φαίνονται τίνες οἱ πρῶτοι μαθηταὶ αὐτοῦ, πότε καὶ πῶς ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις των.

Ἐν Ἐρμουπόλει τῇ 3 Νοεμβρίου 1888.

Ἀνδρέας Κ. Χούμης.

Κατὰ τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ γυμνασίου τῆς Ἐρμουπόλεως.